

سندو لکت ۽ ٻين قديم لکتن ۾ هڪجهڙايون

Similarities in the Indus Script & other ancient scripts

Abstract:

The “Indus Civilization” is known as the mother of the civilizations, but we don’t have enough knowledge about the everyday life of the ancient people like people of “Mohen-jo-Daro”. After the excavation of the Mohen-jo-Daro, we have found some historical material like the pottery, clay toys, jewelry, structure of the buildings, streets and well organized town, drinking water system and the sewerage system, etc. Still today we don’t have reliable knowledge and any evidence, from which we can find the historical facts, about social life of ancient people of Sindh.

Whereas the Indus Script [1] is concerned we have historical evidence available in the written form on the seals, but unfortunately it is un-deciphered yet. Dr Asko Prapola have made the corpus from the collection of Indus signs 1839 and mentioned it in his book (Deciphering of the Indus Script [2]). I have made digital format of this corpus, now it can easily be used with the computing devices. This is the 1st step of the programming [3] for the digital deciphering of the Indus Script.

No any “Rosetta Stone” [4] was found from this site for the support, but there is the way which will open the doors of the decipherment that what are the similarities of in the Indus Script and other ancient scripts [5], as Sir John Marshall mentioned in his book [6]. After digitization, it is possible now to find the similarities and it will open the door of research work, with the computer programs, so that we may find the way of the decipherment, and “the civilization once again, talk with us about its historical traditional values from the text”.

[1] The text written on the seals of Mohen-jo-Daro.

[2] Published by the Cambridge University in 1994.

[3] The language engineering for creating the software.

[4] The black stone found in text written in three scripts at a time.

[5] The ancient Chinese script, the ancient Egyptian script, etc.

[6] Mohen-jo-Daro and the Indus civilization

مُهين جي ڌڙي جي کوٽائيءَ مان

مليل لکت کي 'سندو لکت' سڏجي ٿو. هيءَ لکت، نڪر ۽ تامي جي مُهرن تي وڌي

تعداد ۾ لکيل ملي آهي، جڏهن ته ڪن نڪر جي ٿانوَ تي اهڙيون مُهرن ٿي وانگر لڳل ڀڻ مليون آهن، اهي مهرون اڪثر پڪل متيءَ (نڪر) جون ٺهيل، هڪ انچ چورس ماپ جون آهن، ان کان سواءِ مختلف ماپن ۽ شڪلين جون مُهرن ڀڻ مليون آهن، جنهن جي جدول ڀڻ جوڙيل آهي¹، ان جدول ۾ هر مُهر جي ماپ، اها زميني مٿاڇري کان ڪيتري هيٺ ملي، ان جا قسم، ڪهڙي مادي جي ٺهيل آهي، جتان ملي ان هنڌ / سائيت جو نالو ۽ مُهر جو سيريل نمبر وغيره ڏنل آهي. هن وقت تائين اهڙيون 6000 کان وڌيڪ مهرون ملي چڪيون آهن. جن کي سهيڙي گهريل معلومات درج ڪئي وئي آهي، اڪري حساب سان هر هڪ مهر تي گهٽ ۾ گهٽ 1 ۽ وڌ ۾ وڌ 12 نشانين (اڪر) لکيل مليا آهن.

سندو لکت جي ڳجهارت واري پيڙهي ڳولڻ يا ان لکت کي پڙهڻ لاءِ ڏيهي توڙي پرڏيهي عالمن تمام گهڻيون ڪوششون ڪيون آهن، پر هيءُ ست اهڙو ته

¹ سر جان مارشل Mohenjo_Daro: Tabulation of seals page #: 402_05

² شبير ڪنڀار پاران ڪمپيوٽر گرافڪس وسيلي جوڙيل، پهرين ڊجيٽل مهر جو ڏيک

مُنجميل آهي، جو اڃا تائين سُلجھي نہ سگھيو آهي يا ايئن ڪٿي چئون ته اڃا تائين سنڌو لکت جو ڪو ”روزيتا استون“¹ نہ ملي سگھيو آهي، جنهن جي مدد سان دنيا جي هيءَ شاھوڪار خاموش تهذيب، پنهنجي لکتن مان ٻيهر ڳالھائڻ شروع ڪري، پنهنجي شاندار تاريخ کان واقف ڪرائي.

جائزو وٺڻ سان پروڙ پوي ٿي ته سر جان مارشل، ڏڙي جي ڪوٽائيءَ کانپوءِ، 1931ع ۾ ”Mohen jo Daro and Indus Civilization“ جي نالي سان ٽن جُلدن تي مشتمل هڪ اهم تاريخي ڪتاب لکي، هن قديم ورثي کي سميتڙيو، جنهن ۾ ڪوٽائيءَ بابت سريستو احوال، تصويرون، سائيت بابت نقشا وغيره پڻ شامل ڪيا اٿس. ڪتاب جي ليکڪ، مَهرن جون نمبرن سان تصويرون ۽ مَهرن تان ڪنيل 288 نشانين جي فهرست تيار ڪري، انهن مان 22 نشانن کي 19 براهمي لکت جي نشانين سان هيٺينءَ ريت نمڪندڙ ڏيکاريو آهي.

براهمي ۽ سنڌو لکت ۾ هڪجهڙائي

نمبر	براهمي نشاني	آواز	سنڌو نشاني
.1	𑀀	a	𑀀, 𑀁
.2	𑀁	i	𑀁
.3	𑀂	ii	𑀂
.4	𑀃	o	𑀃
.5	𑀄	ka	𑀄
.6	𑀅	ga	𑀅
.7	𑀆	gha	𑀆
.8	𑀇	cha	𑀇

¹ برٽش ميوزيم ۾ رکيل ٽن لکتن (scripts)، هائر و گلنس، ڊيموٽڪ ۽ گريڪ ۾ لکيل 3 فٽ 9 انچ ڊگھو ۽ 2 فٽ ساڍا چار انچ ويڪرو ڪارو پٿر، جيڪو 196 ق. ۾ لکيو ويو ۽ ٻيهر 1799ع ۾ ’جولين قلمي‘ جي تعمير وقت (Rosetta) شهر مان دريافت ٿيو. (وڪيپيڊيا)

نمبر	براهمي نشاني	آواز	سنڌو نشاني
.9	E	ja	E
.10	C	tta	(
.11	^	ta	^
.12	⊙	tha	⊙
.13	U	pa	U
.14	□	ba	◇
.15	8	ma	∞
.16	↓	ya	∨
.17	ı	ra	
.18	ɔ	la	ʋ ɛ ɽ ɛ ɽ
.19	o	va	o

سر جان مارشل، توڙي جو سنڌو لکت جو لاڳاپو براهمي لکت سان ڏيکاريو آهي ۽ ان تي پنهنجا ويچار پڻ ونديا آهن، پر کٿي به سنڌو لکت کي پڙهڻ جي دعويٰ نه ڪندي، اهو ڪم مستقبل جي کوجناڪارن تي ڇڏيو اٿس.

ڏيهي توڙي پرڏيهي عالمن ان ڏس ۾ انفرادي طور تمام گهڻيون ڪوششون ڪيون آهن، جن ۾ آسڪو پارپولا، جي آر هنتر، ايس. ايم. پونيڪر، فادر هيرس، احمد حسن داني، ايس. ڪي. ري، راجيش راتو، ڪرشن راتو، سراج ميمڻ، عطا محمد پنيرو وغيره شامل آهن.

1994ع ۾ فنلينڊ جي ماهر، ڊاڪٽر آسڪو پارپولا، ڪيمبرج يونيورسٽيءَ مان "Deciphering of the Indus Script" جي نالي سان ڪتاب ڇپرايو، جيڪو مھرن تي موجود نشانين جي فهرستن ۽ ڏسڻين تي مشتمل آهي، ڊاڪٽر پارپولا هن ڪتاب ۾ مھرن تان اکر روڙي، جملي 1839 منفرد اڪري نشانن تي مشتمل مڪمل ڪارپس جوڙي پڌرو ڪيو.

ڊسمبر 2016ع ۾ مون انهيءَ ڪارپس کي ڪمپيوٽر تي ٻولين جي بنيادي

ڍانچي طور ڪتب آڻڻ جي خيال سان، يونيڪوڊ جي PUA¹ جي ڪوڊنگ ڪتب آڻي نشانين/اڪرن جي ڊجيٽائيزيشن تي ڪم ڪري فونٽ جوڙيو جنهن جي ويب ايمبيڊنگ ۽ انجنيئرنگ امر فياض پرزي ڪئي، اهو ڪم ڪليم الله لاشاري² جي نگرانيءَ ۾ مڪمل ٿيو جيڪو ٺهين جي ڌڙي جي ويبسائيت³ تي ڊائونلوڊنگ لاءِ پڻ موجود آهي.

سنڌو لکت فونٽ جي ڪوڊنگ

Value	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F	Total
E00	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	256
E10	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	256
E20	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	256
E30	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	256
E40	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	256
E50	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	256
E60	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	256
E70	16	16	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	047
Total	128	128	127	112	112	112	112	112	112	112	112	112	112	112	112	112	1839

سنڌو لکت فونٽ جوڙيڪ

#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
E00	𑀀	𑀁	𑀂	𑀃	𑀄	𑀅	𑀆	𑀇	𑀈	𑀉	𑀊	𑀋	𑀌	𑀍	𑀎	𑀏
E01	𑀐	𑀑	𑀒	𑀓	𑀔	𑀕	𑀖	𑀗	𑀘	𑀙	𑀚	𑀛	𑀜	𑀝	𑀞	𑀟
E02	𑀠	𑀡	𑀢	𑀣	𑀤	𑀥	𑀦	𑀧	𑀨	𑀩	𑀪	𑀫	𑀬	𑀭	𑀮	𑀯
E03	𑀰	𑀱	𑀲	𑀳	𑀴	𑀵	𑀶	𑀷	𑀸	𑀹	𑀺	𑀻	𑀼	𑀽	𑀾	𑀿
E04	𑀿	𑁀	𑁁	𑁂	𑁃	𑁄	𑁅	𑁆	𑁇	𑁈	𑁉	𑁊	𑁋	𑁌	𑁍	𑁎
E05	𑁏	𑁐	𑁑	𑁒	𑁓	𑁔	𑁕	𑁖	𑁗	𑁘	𑁙	𑁚	𑁛	𑁜	𑁝	𑁞

¹ دنيا جي ٻولين جي اڪرن کي انفرادي ڪوڊ الات ڪندڙ اداري 'يونيڪوڊ ڪنسورشيم' پاران جاري ڪيل ڪوڊ پوائنٽ Private Use Area جنهن کي ڊولپر، يونيڪوڊ ڪنسورشيم جي رجسٽرڊ ڪوڊنگ نه رکندڙ ٻولين جي اڪرن لاءِ ڪتب آڻين ٿا. هن وقت يونيڪوڊ ڪنسورشيم وٽ، اهڙيون جملي 137468 ڪوڊ پوائنٽس رجسٽرڊ ٿيل آهن.

² سربراه: نيشنل فنڊ فار مهين جوڙو

³ www.mohenjodaronline.net

#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
E06	𐤀	𐤁	𐤂	𐤃	𐤄	𐤅	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋	𐤌	𐤍	𐤎	𐤏
E07	𐤐	𐤑	𐤒	𐤓	𐤔	𐤕	𐤖	𐤗	𐤘	𐤙	𐤚	𐤛	𐤜	𐤝	𐤞	𐤟
E08	𐤠	𐤡	𐤢	𐤣	𐤤	𐤥	𐤦	𐤧	𐤨	𐤩	𐤪	𐤫	𐤬	𐤭	𐤮	𐤯
E09	𐤰	𐤱	𐤲	𐤳	𐤴	𐤵	𐤶	𐤷	𐤸	𐤹	𐤺	𐤻	𐤼	𐤽	𐤾	𐤿
E0A	𐥀	𐥁	𐥂	𐥃	𐥄	𐥅	𐥆	𐥇	𐥈	𐥉	𐥊	𐥋	𐥌	𐥍	𐥎	𐥏
E0B	𐥐	𐥑	𐥒	𐥓	𐥔	𐥕	𐥖	𐥗	𐥘	𐥙	𐥚	𐥛	𐥜	𐥝	𐥞	𐥟
E0C	𐥠	𐥡	𐥢	𐥣	𐥤	𐥥	𐥦	𐥧	𐥨	𐥩	𐥪	𐥫	𐥬	𐥭	𐥮	𐥯
E0D	𐥰	𐥱	𐥲	𐥳	𐥴	𐥵	𐥶	𐥷	𐥸	𐥹	𐥺	𐥻	𐥼	𐥽	𐥾	𐥿
E0E	𐦀	𐦁	𐦂	𐦃	𐦄	𐦅	𐦆	𐦇	𐦈	𐦉	𐦊	𐦋	𐦌	𐦍	𐦎	𐦏
E0F	𐦐	𐦑	𐦒	𐦓	𐦔	𐦕	𐦖	𐦗	𐦘	𐦙	𐦚	𐦛	𐦜	𐦝	𐦞	𐦟
E10	𐦠	𐦡	𐦢	𐦣	𐦤	𐦥	𐦦	𐦧	𐦨	𐦩	𐦪	𐦫	𐦬	𐦭	𐦮	𐦯
E11	𐦰	𐦱	𐦲	𐦳	𐦴	𐦵	𐦶	𐦷	𐦸	𐦹	𐦺	𐦻	𐦼	𐦽	𐦾	𐦿
E12	𐧀	𐧁	𐧂	𐧃	𐧄	𐧅	𐧆	𐧇	𐧈	𐧉	𐧊	𐧋	𐧌	𐧍	𐧎	𐧏
E13	𐧐	𐧑	𐧒	𐧓	𐧔	𐧕	𐧖	𐧗	𐧘	𐧙	𐧚	𐧛	𐧜	𐧝	𐧞	𐧟
E14	𐧠	𐧡	𐧢	𐧣	𐧤	𐧥	𐧦	𐧧	𐧨	𐧩	𐧪	𐧫	𐧬	𐧭	𐧮	𐧯
E15	𐧰	𐧱	𐧲	𐧳	𐧴	𐧵	𐧶	𐧷	𐧸	𐧹	𐧺	𐧻	𐧼	𐧽	𐧾	𐧿
E16	𐨀	𐨁	𐨂	𐨃	𐨄	𐨅	𐨆	𐨇	𐨈	𐨉	𐨊	𐨋	𐨌	𐨍	𐨎	𐨏
E17	𐨐	𐨑	𐨒	𐨓	𐨔	𐨕	𐨖	𐨗	𐨘	𐨙	𐨚	𐨛	𐨜	𐨝	𐨞	𐨟
E18	𐨠	𐨡	𐨢	𐨣	𐨤	𐨥	𐨦	𐨧	𐨨	𐨩	𐨪	𐨫	𐨬	𐨭	𐨮	𐨯
E19	𐨰	𐨱	𐨲	𐨳	𐨴	𐨵	𐨶	𐨷	𐨸	𐨹	𐨺	𐨻	𐨼	𐨽	𐨾	𐨿
E1A	𐨠	𐨡	𐨢	𐨣	𐨤	𐨥	𐨦	𐨧	𐨨	𐨩	𐨪	𐨫	𐨬	𐨭	𐨮	𐨯
E1B	𐨰	𐨱	𐨲	𐨳	𐨴	𐨵	𐨶	𐨷	𐨸	𐨹	𐨺	𐨻	𐨼	𐨽	𐨾	𐨿
E1C	𐨠	𐨡	𐨢	𐨣	𐨤	𐨥	𐨦	𐨧	𐨨	𐨩	𐨪	𐨫	𐨬	𐨭	𐨮	𐨯
E1D	𐨰	𐨱	𐨲	𐨳	𐨴	𐨵	𐨶	𐨷	𐨸	𐨹	𐨺	𐨻	𐨼	𐨽	𐨾	𐨿
E1E	𐨠	𐨡	𐨢	𐨣	𐨤	𐨥	𐨦	𐨧	𐨨	𐨩	𐨪	𐨫	𐨬	𐨭	𐨮	𐨯
E1F	𐨰	𐨱	𐨲	𐨳	𐨴	𐨵	𐨶	𐨷	𐨸	𐨹	𐨺	𐨻	𐨼	𐨽	𐨾	𐨿

#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
E20	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E21	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E22	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E23	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E24	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E25	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E26	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E27	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E28	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E29	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E2A	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E2B	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E2C	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E2D	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E2E	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E2F	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E30	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E31	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E32	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E33	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E34	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E35	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E36	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E37	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E38	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
E39	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y

#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
E3A																
E3B																
E3C																
E3D																
E3E																
E3F																
E40																
E41																
E42																
E43																
E44																
E45																
E46																
E47																
E48																
E49																
E4A																
E4B																
E4C																
E4D																
E4E																
E4F																
E50																
E51																
E52																
E53																

#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
E54	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E55	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E56	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E57	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E58	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E59	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E5A	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E5B	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E5C	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E5D	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E5E	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E5F	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E60	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E61	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E62	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E63	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E64	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E65	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E66	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E67	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E68	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E69	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E6A	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E6B	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E6C	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿
E6D	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿	⦿

#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
E6E																
E6F																
E70																
E71																
E72																

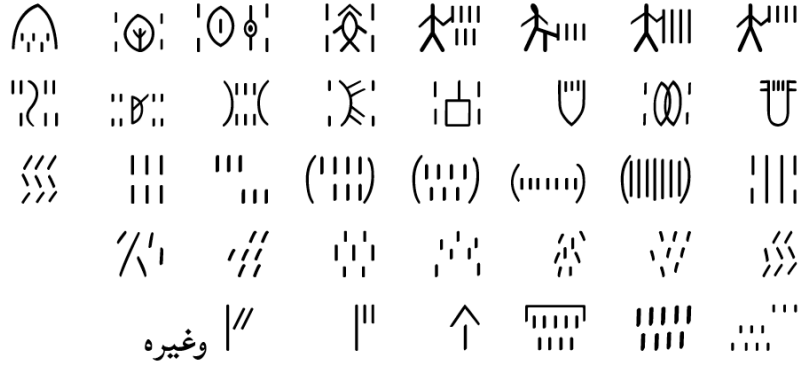
هن وقت جڏهن دنيا جون قديم لکتون: چيني، مصري ۽ ميسوپوٽيمين پڙهجي چڪيون آهن ۽ اڳ جي پيٽ ۾ اسان وٽ وسيلو ۽ سمولتون پڻ وڌيڪ آهن، ته اسان کي سنڌو لکت جا لڳ لاڳاپا/پيرا دنيا جي اهڙين قديم لکتن ۾ ضرور جانچڻ گهرجن. ان خيال سان جڏهن انهن لکتن جو جائزو ورتو ته اسان کي سنڌو لکت جون مصري لکت سان اڪري هڪجهڙايون هيٺين ريت نظر آيون:

مصري هائرو گلفس ۽ سنڌو لکت ۾ هڪجهڙائي

نمبر	مصري هائرو گلفس	آواز/ملهه	سنڌو نشاني
.1		1	┆
.2		2	┆┆
.3		2	┆┆, ┆┆┆
.4		3	┆┆┆
.5		3	┆┆┆
.6		3	┆┆┆
.7			┆┆┆
.8			┆
.9		4	┆┆┆, ┆┆┆┆, ┆┆┆┆┆, ┆┆┆┆┆┆
.10		5	┆┆┆
.11		5	┆┆┆, ┆┆┆┆

نمبر	مصري هائرو گلفس	آواز/مله	سندو نشاني
.12		6	
.13		7	
.14		8	
.15		9	
.16		20	
.17		30	
.18			
.19			
.20		s	
.21			
.22			
.23			
.24			
.25			
.26			

مصري لکت 'هائرو گلفس' سان هڪجهڙائيءَ جي پيٽ ڪرڻ سان، پروڙ پوي ٿي ته ڳاڻيٽي جي نظام لاءِ ڪتب ايندڙ نشانين جهڙيون هونجو نشانيون سندو لکت ۾ موجود آهن. جيڪي هيٺين طرح سان مختلف مهرن تي لکيل مليون آهن:

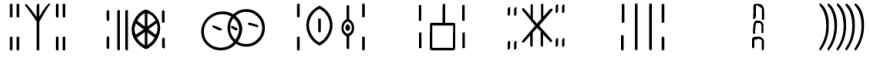
مصري ۽ سنڌو لکت ۾ انهيءَ هڪجهڙائيءَ جي ڪري جيڪڏهن اسان انهن ساڳين نشانين جو ساڳيو ملهه ڪٿي، انهن ليڪن جهڙين نشانين کي انگي سرشتو مڃي اڳتي وڌون ٿا ته ان حوالي سان سنڌو لکت، مصري لکت کان ڪنهن حد تائين جداگانہ ڳاڻيٽي جو نظام ڏيکاريندي نظر اچي ٿي، ڇاڪاڻ ته مصري لکت جا بنيادي انگ 10 ملن ٿا (هڪ کان نون تائين الف جي اڌ جيتريون سڌيون اُڀيون ليڪون ۽ ڏهن جي لاءِ رومن ابتي يو (U) جي نشاني مقرر آهي ۽ سنڌو لکت ۾ پڻ ساڳي نشاني (U) ملي ٿي، پر وسارڻ نه گهرجي ته سنڌو لکت ۾ وري هيءَ نظام انگن جي بنيادي اُڀين ليڪن کي استعمال ڪندي 10 تي نٿو بيهي پر لاڳيتو ٻارنهن تائين وڃي ٿو، ٻارنهن جي تعداد واريون سنڌو لکت جون هيٺيون انگي نشانين ڏسو:

هاڻ جيڪڏهن مصري لکت سان ملندڙ هن (U) نشانيءَ کي ڏهن جي نشاني مڃجي ته پوءِ 12 لاءِ لکيل مٿيون نشانين ائين نه هجڻ ڪپن؛ پر ٻارنهن انگن ۾ هيٺن ”U“ لکت گهرجن. سنڌو لکت جي پيچڙيءَ جي حوالي سان سراج صاحب پنهنجي ڪتاب ”(HI)STORY OF SINDH & SINDHI LANGUAGE“ ۾ ڪيل چنڊ چاڻ ۾ ”O“ نشانيءَ کي ڏهن جي نشاني مڃي ٿو، ان موجب 12 هيٺن ”O“ لکتو. پر ان سموري ڪارپس ۾ ڪٿي به مٿئين پنهنجي طريقي موجب 12 لکيل نه مليا آهن، جنهن مان قائم ڪيل پنهنجي گمانن جي تصديق نٿي ٿئي. ان کانسواءِ جڏهن انگي سرشتي جو غور سان جائزو وٺجي ٿو ته ”^“ نشانيءَ کي پڻ اهم حيثيت حاصل آهي، جيڪا مختلف جاين تي انگن يا ڪنهن ٻيءَ شيءِ جو پاور وڌائڻ لاءِ ڪتب آيل ڏسجي ٿي، ڏسو:

نه رڳي اهو پر، انگي لکتين ۾ سان سلهاڙيل هيٺيون نشانين پڻ پنهنجي پاڻ ۾ ڪو وڌو عددي مفهوم رکڻ ٿيون، جنهن تي پڻ غور ڪرڻ جي ضرورت آهي:

ڪو نتيجو ڪڍڻ يا ڪا راءِ قائم ڪرڻ کان اڳ، اسان کي ٻيهر سڄي اسڪرپٽ ۾ موجود، انگي ۽ اڪري نظام جي ٻيهر ڊجيٽل بنيادن تي ڇنڊڇاڻ ڪرڻ گهرجي؛ گڏوگڏ چين جي قديمي لکت جيڪا هڏن تي لکيل ملي آهي، کي پڻ ڏيان ۾ رکڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته اها لکت 4 هزار سال قديم ۽ مهين جي ڌڙي واري دؤر جي ويجهي ۾ ويجهي قديم لکت آهي. اسان جي ان ڏس ۾ واسطيدارن چيني انتظاميه سان مڪمل اسڪرپٽ جي لاءِ لکپڙهه جاري آهي؛ (ڪا مثبت موٽ اچڻ تي سڄي اسڪرپٽ کي پيٽي اهڙي رپورٽ تيار ڪري پيش ڪرڻ جي رٿا پڻ رکون ٿا) هيستائين مليل قديم چيني لکت مان چند اکر هيٺ ڏجن ٿا، توڙي جواهي اکر صدين جي سفر سبب قديم لکت جي پيٽ ۾ پنهنجون شڪليون ڪنهن حد تائين تبديل ڪري چڪا آهن. پر تنهن هوندي به انهن کي جڏهن غور سان ڏسجي ٿو ته سنڌو لکت سان تمام گهڻي هڪجهڙائي رکندڙ ڀانئجن ٿا:

大	甲	骨	文	小	尢	厯	卞
卩	个	丨	中	𠂇	凸	又	又
友	𠂇	冲	爪	人	交	六	(火)
亢	亦	做	وغيره				

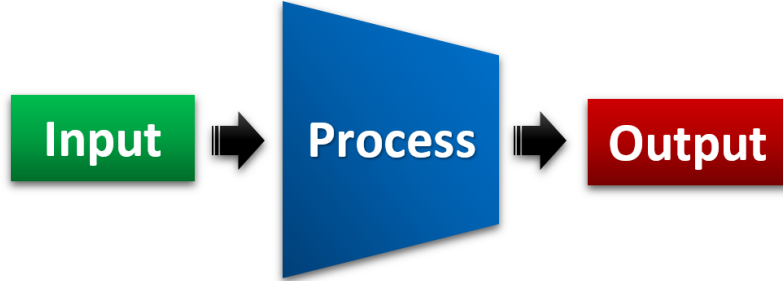
ڪمپيوٽر وسيلي قديم لکت جي پاڇ

ڪمپيوٽر تي ڪوبه لکت کي ڪم ڪرڻ لاءِ اسڪرين تي جيڪو اکر ڏيکي ظاهر ٿيندو آهي، ان جي پويان ڪوڊنگ هوندي آهي، جيڪا گهربل اکر کي اسڪرين تي سڌڻ/گولڻ توڙي ڏيکارڻ لاءِ ڪم ڪندي آهي، انهيءَ ڪوڊنگ جي بنياد تي ئي ڪي بورڊ ۽ فونٽ تيار ڪيا ويندا آهن. اسان سنڌو لکت کي اڃا تائين پڙهڻ ۾ جيتوڻيڪ اڃا ڪامياب نه ٿي سگهيا آهيون، پر ان ڏس ۾ ڪوششون جاري آهن. نظر ڊوڙائڻ سان پروڙپوي ٿي ته راجيش راتو کان سواءِ، اڃا تائين ڪنهن به ماهر هن ڏس ۾ ڪمپيوٽر کي ڪتب نه آندو آهي ۽ راجيش راتو به اڃا تائين مهربن جي تصويرن کي ڪتب آڻي اهو وائڪو ڪرڻ ۾ ڪاميابي ماڻي آهي ته انهن نشانين ۾ هڪ اهڙي ترتيب/نظام موجود آهي، جيڪو ڪنهن ٻوليءَ کي لکڻ لاءِ گهربل هوندو آهي. جنهن جي بنياد تي اهي سڀ نظريا رد ٿيا آهن، جن ۾ چيو پئي ويو ته: ”پڙهڻ جون لڳاتار ڪوشش ناڪام ٿيون آهن، تنهن جي معنيٰ ته هيءَ ڪا لکت آهي ئي ڪانه پر رڳو نشانيون آهن.“ بيشڪ اها راجيش راتو جي تمام وڏي ڪاميابي آهي، جنهن سان سنڌو لکت جي پڙهڻ تي جاري ڪوششن لاءِ رستا ڪشادا ٿيندا.

جيئن ته هيءَ ڪم تمام ڳوڙهو گهڻو وقتي ۽ ورچائيندڙ پورهيو آهي، تنهنڪري ان کي ڪرڻ لاءِ وڏو وقت ۽ تمام گهڻي اڀياس جي ضرورت آهي. آئون سمجهان ٿو ته جيڪڏهن سوچي سمجهي هن رٿا سان ڇاهه رڪنڊرن گهڻو اڀياسي سڃاڻ ڪوجناڪارن ۽ انتهائي ذهين ڪمپيوٽر پروگرامر/سافٽويئر ڊولپرس تي مشتمل ڪو سٺ جڙي پوي ته هن ڏس ۾ ڪو ڊگ ڳولي سگهجي ٿو ڇاڪاڻ ته هيئنتر تمام تيز رفتار ڪمپيوٽر مارڪيٽ ۾ اچي ويا آهن، جن جي استعمال سان ڪمن جي رفتار پڻ وڌي وئي آهي، رڳو ضرورت آهي انهن کان بامقصد ۽ وقتاڻي ڪم وٺڻ جي. سنڌو لکت جو فونٽ اچڻ سان سنڌو لکت جي ڊجيٽائيزيشن جي ڪم جو بنياد پيو آهي. جنهن کانپوءِ سنڌو لکت ڪمپيوٽر تي اڪري لحاظ کان سافٽويئر، ويب سائيتس، ويب بلاگز توڙي ٻين ڪمن ۾ استعمال ڪري سگهجي ٿي، ڇاڪاڻ ته هاڻ ڪمپيوٽر سنڌو لکت جي نشانين کي ٻين ٻولين جي اڪرن وانگر اڪر طور سڃاڻي ٿو تنهنڪري ۽ هن وقت ٻولين لاءِ ٿيندڙ سڀئي ڪم سنڌو لکت وسيلي پڻ ڪرڻ ممڪن آهن، جنهن مان اهو فائدو حاصل ڪري سگهجي ٿو ته ڪمپيوٽر پروگرامر/سافٽويئر ڊولپر، هنن اڪرن نشانين کي ڪتب آڻي مختلف لاجڪس تحت

پروگرام/سافٽويئر جوڙين ۽ انهن کي ڪتب آڻيندي نه رڳو سنڌو لکت تي هيستائين
 ڪيل ڪمن کي چڪاسي پر کي سگهجي ٿو پر نيون ڪوجنائون، نوان خيال پڻ گهڙي
 ڪن پر کي سگهجن ٿيون.

ڪمپيوٽر وسيلي پڇڻيءَ جو طريقو

موجوده لکت	مُله / پڇڻي	سنڌو لکت
گ ج ق ڪ		

اسان جڏهن ڪمپيوٽر وسيلي سنڌو لکت جي پڇڻي ڳولينداسين ته ان لاءِ
 ڪيترائي طريقا ٿي سگهن ٿا، جن مان اُلٽو (Transliteration) وارو طريقو بيهڪ
 ڪارائتو نظر اچي ٿو. جنهن موجب هر هڪ نشانيءَ جو موجوده لکت موجب مُله
 ڪٿي يا پڇڻي ناهي، ان جي تاجي پيٽي کي پروگرامنگ جو حصو بڻائي گهربل
 فارميت ۾ محفوظ ڪبو ۽ پوءِ سنڌو لکت جي مھرن تي لکيل اڪرن کي پنهنجي
 ترتيب موجب داخل ڪري ڪمپيوٽر پراسيسنگ وسيلي تمام ٿوري وقت ۽ محنت
 سان، ڪٿيل مُله يا پڇڻيءَ تحت، نتيجا حاصل ڪري اڳتي وڌي سگهجي ٿو.

هن ڪم کي وڌيڪ سولو بڻائڻ لاءِ تمام ضروري آهي ته هيسيتائين مليل مڙني مهنرن جي بيهڪ خبرداريءَ سان هڪ فهرست (ڊجيٽل انڊيڪس) جوڙجي چاڪاڻ ته ڊاڪٽر آسڪو پارپولا جي ڪارپس تحت جوڙيل سنڌو لکت وارو فونٽ جملي 1839 اکرن جو مجموعو آهي، جنهن ۾ سڀيئي اکر پنهنجي جدا جدا شڪل سان جدا جدا ڪوڊ تحت پنهنجي انفرادي حيثيت سان موجود ته آهن پر انهن کي مهنرن تي لکيل ترتيب موجب استعمال ڪرڻ جو ڪو سولو طريقو موجود ناهي ۽ ٻيو ته هر هڪ جي رسائي به سڀني مهنرن تائين ناهي ۽ منهنجي معلومات موجب هن مقالي لکجڻ تائين ان لائن اهڙي ڪا به سهوليت ميسر ڪانهي، جتان سڀني مهنرن بابت ڪو ڊجيٽل فائل ملي پوي. تنهنڪري اهڙي فهرست جڙڻ کانپوءِ اسان وٽ مهنرن تي لکيل عبارتون پنهنجي ڊجيٽل فارميت ۾ موجود ٿي وينديون، جنهن سان مستقبل جي ڊيولپر/پروگرامر جي رسائي تمام سولائيءَ سان سڀني مهنرن تائين ٿي ويندي ۽ هو (پروگرامر) جوڙيل ڪنهن به لاجڪ تحت سڀني مهنرن جي ٽيڪسٽ جي آزمائش لاءِ سنڌو لکت کي ريڪمپوز (ڪمپيوٽر تي وري لکڻ) يا ڳولي هٿ ڪرڻ جي خفي کان آڃاڻي پوندا، جنهن سان تحقيق ڪندڙن کي پڻ وڏي مدد ملندي.

اڄڪلهه دنيا پنهنجا اثاڻا ڊجيٽل فارميت ۾ تيزيءَ سان سهيڙي ان لائن رکي عام ڪري رهي آهي. اسان کي پڻ هن طرف ترست ڏيان ڌرڻ گهرجي. هن تاريخي ورثي جي حفاظت ۽ سنڀال جو اهو ئي ڪارگر طريقو آهي ته ان جي مڪمل ڊجيٽائيزيشن ڪري ان لائن موجود ڪيو وڃي، ته جيئن دنيا جي ڪوڄناڪارن جي سولائيءَ سان، انٽرنيٽ وسيلي ”سنڌو لکت“ تائين رسائي ٿي سگهي، جنهن سان هن ڏس ۾ تحقيق جو دائرو وسيع ٿيندو ۽ سنڌو لکت جي پڇڻيءَ جو دڳ ڳولي لهڻ ۾ ڪاميابي ٿيندي، جنهن کانپوءِ دنيا جي هيءَ مهان تهذيب پنهنجي تاريخي اهڃاڻن بابت پنهنجي اکرن (سنڌو لکت) ذريعي ٻيهر، پنهنجي شاندار ماضيءَ جو تعارف ڪرائيندي.

حوالا

1. Marshal, John "Mohenjo-Daro and the Indus civilization" Culture Department Sindh, 2012 (2nd Edition).
2. Parpola, Asko "Deciphering of the Indus Script" Cambridge University, 1994.
3. Siraj "(HI)STORY OF SINDH & SINDHI LANGUAGE" Siraj Institute of Sindh studies, 2015.
4. فهميده حسين، ڊاڪٽر "سنڌو لکت" سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد 2012
5. Rao, Rajesh "Computing a Rosetta Stone for the Indus script" Ted Talks.
6. Mystery of the Rosetta Stone, Wikipedia.org
7. Ancient scripts, www.wikipedia.org
8. Chines script, www.ancientscripts.com
9. Codepoints of the Hieroglyphs, Unicode Consortium unicode.org
10. Kumbhar Shabir "Indus Script font" mohenjodaroonline.net